

כנס בנושא "מורים מפתחים מחקר הוראה"

קיימברידג', ינואר 1995 (בסיוע המועצה הבריטית)

שלושה נושאים הועלו לאחרונה בישיבות המליאה בכנס "מורים מפתחים מחקר הוראה", שהתקיימה ב-Eurocentre, קיימברידג': מקום העבודה, המורה כחוקר, וסגנונות ההוראה.

בתחום החינוך יש מוסכמות משכבר הימים, הדורשות ומאפשרות לאנשי האקדמיה לחקור בתחום התמחותם ולפרסם את ממצאיהם. ספרים, מאמרים ודו"חות מצויים לרוב. באיזו מידה אכן משפיעים פרסומים אלה על העוסקים במלאכה? לטענתי, רק במידה מוגבלת. אני אף טוענת שאנשי האקדמיה ומעצבי המדיניות כאחד התרחקו זה מכבר מכיתת הלימוד, ודיווחיהם מונחתים מגבוה. כך קורה שההוראה מקודמת בעזרת תיאוריות, גישות והנחיות - ואפילו חומרים שקידמו מו"לים - וכל אלה אינם משקפים בהכרח את הנעשה בשטח.

קולות המורים העומדים לפני כיתה נשמעים רק לעתים רחוקות, וכמעט לא מקבלים עידוד. לא ייפלא אפוא שאנו עדים לחוסר תיאום בין התפיסות המוצנחות מלמעלה לבין המציאות. אחד מתפקידי של המחקר הנערך בכיתת הלימוד הוא לצמצם את הפער הזה.

א. מקום העבודה

סו קלארק, מהמוסד להגברת היעילות האישית והמקצועית, התמקדה בשיחתה המעמיקה והמקיפה בנושא מקום העבודה. אקלים מוסדי, היא טוענת, יכול להיות "פתוח" או "סגור"; והאקלים הפתוח הוא העושה מוסד ל"ידידותי לתלמיד". אקלים סגור מאופיין בתרבות סמויה, המוצאת את ביטויה ב"חכמה הנרכשת" של חבריה. אווירה

גבי שי ארן הוא מורה לאנגלית במכללה לחינוך ע"ש דוד ילין.

תחרותית, אנשים העסוקים כל אחד בשלו, ונוסף על כך הלחץ הנפשי שהחברים סובלים ממנו במוסד כזה - כל אלה מאפיינים את האקלים הסגור. אקלים נוצר כמובן מהתנהגותם האישית של החברים בו ומיחסי-הגומלין ביניהם. בארגונים סגורים, ערכי מוסר כמו תמיכה, כבוד, עוצמה ויושר מקצועי מנוצלים בידי חברים בעורמה ובגניבה ליצירת אווירה של פחד וחוסר אמון, אווירה שגורמת למורים לתפקד תפקוד גרוע ואפילו לא לתפקד כלל.

מהרעיונות הללו ניתן להסיק כמה מסקנות:

1. לתרבות הסמויה יש איכות של "מובן מאליו". היא הופכת למציאות של העולם המוסדי, והחברים בו מרגישים שאין תקווה שתשתנה. לכן הדברים נשארים כפי שהינם, ומוסיפים להיות כאלה בלית ברירה.
2. הכללים של תרבות סמויה, מבחינת רכישת דעת, כמעט לא נבדקים ולא עומדים למבחן, ולפיכך הם נותנים משנה תוקף למציאות. אנו ממלכדים את עצמנו באמונות הללו.
3. מודעות היא מילת המפתח לסלילת הדרך לשינוי. שינוי, צמיחה והתחדשות יפרצו רק מתוך הבנה מעמיקה של המצב הקיים ושל הצורך להתאימו לצרכים. המוסד יוכל לפרוח רק אם החברים בו ישכילו להעמיד למבחן את התרבות הסמויה שלו ולהפכה לידידותית יותר ללומד.
4. מוסדות סגורים אינם מצוידים כראוי כדי לספק משוב ממקורות מגוונים, והם אף חסרים את הגמישות הנחוצה לשם ביצוע שינויים, הן חיצוניים, מ"העולם האמיתי", הן פנימיים, מהמוסד עצמו.

מחקר על מקום העבודה מאפשר לאנשים רבים יותר להיות מודעים לנושאים אלה, ואולי גם נותן בידיהם את הכלים לזהות ולשנות את התרבות הסמויה של מוסדותיהם ובכך להוביל ליתר פתיחות, למשברים מעטים יותר, ובסופו של דבר גם לשיפור הלמידה.

ב. המורה כחוקר

ד"ר מריון דאדס בדקה את התפקיד החשוב שיש להבנה עצמית במחקר הפעיל. במילים שלה, היא חקרה "סיבות להבנת מצבו הסובייקטיבי של החוקר". בהרצאתה היא הדגימה כיצד מחקר מתועד היטב, ברמת כיתת הלימוד, מצליח לתת תמונה על המצב הקיים

ולהביא לשינוי במדיניות המוסדית. יתרה מזאת, בצטטה את Stenhouse (1979), הצביעה על העובדה שמחקר בכיתה "מאפשר לחוקר ללמוד מהניסיון ממש". היא שואלת: מהן התכונות האישיות ומהם הכישורים והמיומנויות הנדרשים מחוקר המבקש לבצע שינוי? והיא מציינת סיכון רציני: לפעמים, בהשתלבות במחקר פעיל, האדם מעמיד את עצמו ואת הערכתו העצמית במבחן. לשם הדגמה מביאה ד"ר דאדס את "Vicky". מדובר בתיאור מקרה של מורה בבית-ספר ציבורי באנגליה, שהתבקשה לקבל לכיתתה שני תלמידים נכים.

מעטים יכחישו כי תיאורי מקרה הם כלי רב עוצמה. אחרי הכל, הם החומר, הם ההשתקפות של אמריקה הממוצעת (Middle America), של אוסטרליה, של ישראל. כאן, בסיפור מרגש ומתועד היטב, מתארת ויקי כיצד נהגה בשני הילדים המוגבלים שהופנו לכיתתה. היא מגוללת את השינוי בגישה, שנעה מן השאלה "האם הוא שותה את התה עם סוכרי?" המרמז על היוועצות במטפל של הילד המוגבל במקום בילד עצמו, ועד ליחס או לאתוס החובק את הילד כיצור שלם המתפקד בכיתה.

אנקדוטה? לא דווקא. למעשה, זהו מחקר רציני שבו מורה מתעדת שני ילדים והוריהם, כיתה, בית-ספר וקהילה.

ג. סגנונות ההוראה

ככל שאנו נעים לתוך התקופה הפוסט-תקשורתית, הולכת וגוברת חשיבותם של התהליכים הקוגניטיביים והאפקטיביים (החשיבה והרגש). Edge & Morrow כבר עמדו על חשיבותם של סגנונות ההוראה והעדפות הלומד. בסדנה שהתקיימה במסגרת הכנס הם עודדו את המשתתפים לזהות את סגנון ההוראה שלהם, מתוך התבוננות בנסיונם האישי, והתמקדו בתמונה, במסגרת ובסגנון. כך, המסגרת היא "הדבר שאנו רוצים לתת לו משמעות"; התמונה היא "הדרך שבה ניתנת משמעות"; וסגנון ההוראה הוא הדרך שבה שני אלה מוגשים לתלמיד. ופה נקודת התורפה.

מיוזג המסגרת עם התמונה נעשה בארבעה סגנונות הוראה עיקריים: סגנון של גילוי (reveatory); סגנון של העלאת השערות וספקות (conjectural); סגנון של ההוראה והדרכה (instructional); וסגנון שוויוני

ושיתופי (emancipatory). כל אחד מאלה טומן בחובו סיכונים מבחינת המודרכים.

הסדנה היתה בעלת עניין מיוחד לחברים למקצוע העוסקים בחינוך למורים, והיה בה דרבון להרהורים ולמחקר על פעילותנו, ופתיחת דיון על היישומים של סגנונות ההוראה והלימוד.

כנס זה היה מפגש של אנשי-מקצוע מסורים, השותפים למחויבות עמוקה למקצוע ההוראה ברמה הבסיסית ביותר, דהיינו כיתת הלימוד. הנוכחים היו שותפים לדעה ששיפור העבודה בכיתה, הכנסת שינויים בתוכנית הלימודים וחדשנות בחינוך - הם תוצאה של מחקר חינוכי. יתרה מזו, מחקר חינוכי אינו, ואסור שיהיה, בשליטתם הבלבדית של אנשי האקדמיה. כדי להפוך את ההוראה ליעילה יותר, יש להשמיע את קולותיהם של המורים כחוקרים.